

HADİSLERİN VÜRÛD SEBEPLERİNE DÂİR ÇALIŞMALAR

Yrd. Doç. Dr. Ramazan AYVALLI (*)

Âyet-i Kerîmeleri anlamakta esbâb-ı nüzûlü bilmenin önemi nasıl büyükse, Hadîs-i Şerîfleri anlamakta da esbâb-ı vürûdu bilmenin ehemmiyeti o derece büyüktür. Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili ilim dallarından biri olan esbâb-ı nüzûle dâir Arapça ve Türkçe olarak yazılmış bir takım eserler bulunduğu halde, edille-i şer'iyenin ikincisini teşkil eden Sünnete dâir buna benzer yani esbâb-ı vürûdla ilgili fazlaca eser göze çarpmamaktadır.

İbnu'n-Nedîm'in «*el-Fihrist*», İbn Hayr el-İşbîlî'nin «*Fehrese mâ Ravâhu an Şuyûhihi mine'd-Devâvini'l-Musannefe fi Durûbi'l-İlmi ve Envâr'l-Maârif*», Kâtib Çelebî'nin «*Keşfu'z-Zunûn an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*», Bağdatlı İsmâil Paşa'nın «*İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*» ve «*Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*», Muhammed İbn Ca'fer el-Kettânî'nin «*er-Risâletü'l-Müstatrefe li-Beyâni Meşhûri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerrefe*», Yûsuf İlyân Serkîs'in «*Mu'cemu'l-Matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-Mu'arreb*», Prof. Dr. Carl Brockelmann'ın «*Geschichte der Arabischen Litteratur*» ve «*Erster Supplementband*», Prof. Dr. Fuâd Sezgin'in «*Geschichte der Arabischen Schriftums*» adlı müracaat kitaplarında maalesef konumuzla ilgili fazla bilgi mevcut değildir.

Kahire'de bulunan Câmîatü'd-Düveli'l-Arabiyye'nin Ma'hedü'l-Mahtûtât'ında bulunan bütün dünya kütüphanelerine ait kataloglarda yeteri kadar malumat yoktur. Ezher, Kahire ve Ayn-ı Şems Üniversiteleri Kütüphane kataloglarında ve adı geçen üniversitelerin mastır ve doktora tezleri listelerinde de konumuzla ilgili herhangi bir çalışma tesbit edemedik.

Muhtelif kişiler tarafından telif edilmiş muhtelif tabakât ve terâcîm kitaplarında da mevzuumuza ışık tutacak doyurucu bilginin bulunmadığını üzümlere ifade etmek lâzımdır.

Mustalahu'l-Hadîs'e dâir yazılmış eserler tedkik edildiğinde yine konuyu aydınlatan fazla bilgi bulmak mümkün değildir. Eski kaynaklardan

(*) Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

el-Kâdî Ebû Muhammed er-Râmehörümüzi'nin (265-360/878-970) «*el-Muhad-disu'l-Fâsil*», el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin (Ö. 463/1070) «*el-Kifâye*», el-Kâdî İyâz'ın (Ö. 544/1149) «*el-İlmâ'*» ve Ebû Hafs el-Meyâneci'nin (Ö. 581/1185) «*Mâ lâ Yeseu'l-Muhaddise Cehluh*» isimli eserlerinde mevzûa dâir hiçbir malumat verilmemiştir. El-Hâkim en-Neysâbüri'nin (Ö. 405/1014) «*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*», İbnu's-Salâh eş-Şehrazûri'nin (579-643/1181-1245) «*Ulûmu'l-Hadîs*» veya «*Mukaddime*», İbn Kesîr'in (701-774/1301-1372) «*İhtisârü Ulûmi'l-Hadîs*», el-İrâkî'nin (725-806/1324-1403) «*et-Takyîd ve'l-İzâh*», İmam en-Nevevî'nin «*et-Takrîb*» isimli eserleri gibi hadîs ilimlerinin nevi-leri sıralanan önemli eserlerde ve İbn Cemâa, et-Tebrîzî, et-Tîbî (Ö. 743 / 1342) ve ez-Zerkeşî'nin aynı nitelikteki eserlerinde de esbâbu vürûdî'l-Hadîs'ten herhangi bir şekilde bahis yoktur.

Usûl-i Hadîs'e dair yazılmış mühim eserlerden sadece ikisinde konu ele alınmıştır. Bunlardan biri Sirâcu'd-Dîn Ömer el-Bülkîni'nin «*Mehâsinu'l-İstîlâh ve Tadmînu Kitâbi'bnî's-Salâh*» (1) isimli eseridir. Burada İbnu's-Salâh'ın Mukaddimesindeki 65 nev'e 5 nev' daha ilâve edilerek hadîs ilimlerinin nevi-leri 70'e çıkarılmış ve 69. nev'i «*ma'rifetu esbâbi'l-Hadîs*» konusuna tahsis edilmiştir.

Diğeri ise Celâlu'd-Dîn Abdu'r-Rahmân es-Suyûtî'nin (849-911/1445-1505) «*Takribu'n-Nevevî*» üzerine yazdığı şerh olan «*Tedribu'r-Râvî*» isimli eseridir. En-Nevevî'nin İbnu's-Salâh'a ittibâan 65 olarak tasnif ettiği hadîs ilimleri nevi-lerini es-Suyûtî 93'e çıkarmış ve 89. nevide «*ma'rifetu esbâbi'l-Hadîs*» konusunu işlemiştir. Tamamı yarım sayfa tutan bu bölümde es-Suyûtî, İbn Dakîki'l-İd'in «*Şerhu'l-Umde*» de, el-Bulkîni'nin «*Mehâsinu'l-İstîlâh*»ta, Şeyhulislâm İbn Hacer'in de «*Nuhbetu'l-Fiker*»de esbâbu'l-Hadîs konusuna temas ettiklerini belirtmiştir. Bundan başka İmam Suyûtî, Ebû Hafs el-Ukberî ile Ebû Hâmid İbn Kûtâh el-Cûbârî'nin de bu mevzuda tasnifleri bulunduğunu zikretmiş ve ez-Zehabî'nin, Ebû Hâmid'in kitabı hakkında «*buna sebkât eden olmamıştır*» dediğini kaydetmiştir.

Adı geçen İbn Dakîki'l-İd (605-702/1227-1302) «*İhkâmu'l-Ahkâm*» adlı eserinde «... *إعمال النيات*... Ameller niyetlere göredir...» hadîs-i

(1) Bulkîni'nin eserinin dünya kütüphanelerinde muhtelif nüshaları vardır; İstanbul'da Fatih Kütüphanesi No. 667'de kayıtlı bir nüsha 88 varak olup nesih kırmayla yazılmış olan bu orta boy nüshada satır adedi ortalama 25'tir. Bunda konu (79/b-83/a) varakları arasındadır. Köprülü Kütüphanesi I. Kısım No. 228'de orta boy 109 varak, satır adedi ortalama 25 olan başka bir nüsha vardır. Bu nüshada konu 98/b'den 102/b'ye kadar 4 varak (8) sayfa halinde işlenmiştir.

Kahire'de Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de (No. 141 - Mustalah) müellife okunmuş ve kendi hattıyla icazeti bulunan üçüncü bir nüsha daha vardır.

şerifinden çıkarılan hükümler ve bu hadisle ilgili diğer hususlardan bahsederken 9. maddede şöyle demektedir : «Müteahhirîn ulemâsından biri esbâbu'l-Hadîs mevzuunda bir tasnife başladı. -Nitekim Kitâb-ı Aziz'in esbâb-ı nüzûlüne dâir de eser te'lîf edilmiştir. -Ben, bahis mevzuu edilen eserin az bir kısmına vâkîf oldum...» (2) Hicrî VIII. asrın başında vefat eden müellif demek ki kendi muasırlarından birinin cemetmeye başladığı eserin az bir kısmına muttali olmuş, başka herhangi bir eserden bahsetmemiştir.

H. IX. asrın ikinci yarısının başında vefat eden İbn Hacer el-Askalânî (773-852/1371-1448) «Nuhbetü'l-Fiker» metin ve şerhinde el-Ukberî'nin (Ö. 387/997) konu ile ilgili bir tasnifi olduğunu zikretmiş ve bunun bazı kısımlarına muttali olduğunu belirtmiştir. Şöyle ki metinde : «Sebeb-i hadîsi bilme hususunda el-Kâdî Ebû Ya'lâ İbnu'l-Ferrâ (el-Hanbelî)'nin (Ö. 458/1065) şeyhlerinden birinin tasnifi vardır» (3) dedikten sonra «Nuhbetü'l-Fiker» metnine yine kendisinin yazdığı «Nüzhetü'n-Nazar» isimli şerhte : «Bu zat Ebû Hafs el-Ukberî (Ö. 387/997)'dir. Eş-Şeyh Takıyyü'd-Dîn İbn Dakîkî'l-İd (625-702/1227-1302) kendi muasırlarından birinin bu mevzuda bir eser cemetmeye başladığını zikretmiştir. Öyle görünüyor ki, O, el-Ukberî'nin adı geçen tasnifini görmemiştir» (4) cümlelerini kaydetmiştir.

Konumuzla ilgili olarak ne batı dillerinde, ne de dilimizde yazılmış bir eşere tesadüf edebildik. Arapça yazılmış müstakil eser olarak da ancak iki kitap bulabildik. Birisi H. X. asrın başlarında vefat eden es-Suyutî'nin, diğeri de H. XII. asrın başlarında vefat eden es-Seyyid İbrâhîm İbn Muhammed İbn Kemâlî'd-Dîn «İbn Hamza el-Huseynî ed-Dimeşki» (1054-1120/1644-1708)'nin eseridir. Es-Suyutî'nin «el-Lüma' fi Vürûdî'l-Hadîs» isimli eseri fikhî bablara göre, İbn Hamza'nın «el-Beyân ve't-Ta'rif fi Esbâbi Vürûdî'l-Hadîsi's-Şerîf» isimli eseri ise hecâ harflerine (alfabetik sıraya) gö-

(2) Takıyyüddin İbn Dakîkî'l-İd, İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm, Tahkik : Muhammed Hâmid el-Fakî, müracaat : Ahmed Muhammed Şakir, Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire, 1372/1953, I. 12

(3) Ahmed İbn Ali İbn Hacer el-Askalânî, Nüzhetü'n-Nazar Şerhu Nuhbetü'l-Fiker fi Mustalahi Ehli'l-Eser, 3. baskı (ilaveli), Daru Mısır li'T-Tıbâa, Kahire, 1386/1967, S. 78

(4) Aynı eser, s. 79. Ayrıca bkz. Şerhu Nuhbetü'l-Fiker fi Mustalahi Ehli'l-Eser, İbn Hacer el-Askalânî, Mektebetü'l-Kahire, Kahire, tarihsiz, s. 46; Abdullah İbn Hüseyin Hâtır el-Adevî, Hâşiyetü Laktî'd-Dürer alâ Şerhi Metni Nuhbetü'l-Fiker fi Mustalahi'l-Hadîs, 1. baskı, Matbaatü't-Tekaddümi'l-İlmiyye, Mısır, 1322/1904, s. 155'in hamîşi; Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Hadis İstılahları Hakkında Nuhbetü'l-Fiker Şerhi, İlähiyat Fakültesi Yayınlarından, A. Ü. Basımevi, Ankara, 1971, s. 103

re tertip edilmiş, her ikisinde de bazı hadis-i şeriflerin vürud sebepleri sıralanmıştır.

El-Lüma'ın dünya kütüphanelerinde -tesbitimize göre- 3 yazma nüshası vardır : Bunlardan iki nüsha Kahire'de, bir nüsha da Şam'dadır. Kahire'dekiler «*Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye* (Mısır Millî Kütüphanesi)» ile «*Mektebetu'l-Ezher*»dedir. Şam'daki nüsha ise «*Mektebetu'z-Zâhiriyye*»de bulunmaktadır.

Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye nüshası No. 35 Mecâmi'de kayıtlı 19 varak (38 sayfa) olup okunabilen güzel bir hattı bulunan ,satır adedi 26-27 olan ve satır düşmesi görülmeyen bir nüshadır. Bu nüshanın ekserisi müellif hattıyla olan bir nüshadan, kalan kısmı ise es-Suyuti'nin talebesinden Muhammed İbn Ali ed-Dâvûdî'nin hattıyla olan başka bir nüshadan yazılmış olup nüsha üzerinde kayıtları vardır.

Mektebetü'l-Ezher nüshası No. 56 Mecâmi'de kayıtlı 30 varak (60 sayfa) okunması zor, kötü bir hattı bulunan, satır adedi 16-17-18 olan, satır düşmeleri ve rutubet izleri görülen bir nüshadır.

Daru'l-Kütübi'z-Zâhiriyye nüshasına gelince : Müellifin talebesinden ed-Dâvûdî'nin hattıyla olan nüshadan 1376 senesinde nakledilmiş iyi bir nüshadır. Kahire'de bulunan her iki nüsha tarafımızdan istinsah edilmiştir. Kaynaklarda «*yüz civarında hadisın vürûd sebebinin beyan edildiği*» belirtilen bu eserde 98 hadîs-i şerîfin vürûd sebebine temas edilmiş, İmam es-Suyuti'nin bu eseri tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir. Eser 11 babdan müteşekkil olup her babda şu kadar hadisi şerif yer almıştır :

I — Taharet (8), II — Namaz (12), III — Cenaze (8), IV — Oruç (5), V — Hacc (3), VI — Bey' (8), VII — Nikah (3), VIII — Cinayetler (5), IX — Kurban (1), X — Yiyecekler (3), XI — Âdab (42).

Biri Afganistanlı, diğeri Suudi Arabistanlı iki mastır talebesi bu el yazma eserin tahkiki ile uğraşmışlardır. Bunlardan Afganistanlı olan, Kahirede Ezher Üniversitesi Usulüddin Fakültesi Hadis bölümünde (5), diğeri de Mekke-i Mükerrreme'de Melik Abdü'l-Aziz Üniversitesinin Dirasat-

(5) Seyyid Ömer «Münib el-Afgâni, Afganistan Kâbil Üniversitesi Şeriat Fakültesince Mısır'a burslu öğrenci olarak gönderilmiş ve tez çalışmasını 1976 yılında tamamlamıştır. Bu tezi Kahire'de yazarından almak suretiyle başından sonuna kadar okuyup istifade ettiğimizi yeri gelmişken kaydetmeyi uygun buluyoruz.

Ulya kısmı Hadis-i Nebevî bölümünde (6) çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Es-Suyuti, el-Lüma'ın mukaddimesinde şöyle der :

«Mütekaddiminden biri esbabu'l-hadis konusunda eser telif etmiştir, fakat biz buna muttali olmadık; ancak onun terceme-i halinden bahse-derken bu eseri zikretmişlerdir. Hafız Ebu'l-Fadl İbn Hacer de bunu Şerhu'n-Nuhbe'de zikretmiştir.»

El-Ukberî'nin eserine muttali olmadığını böylece kaydeden Suyuti, önsözde ayrıca şunları beyan etmiştir :

«İbnu'l-Mulakkın Şerhu'l-Umde'de demiştir ki : Müteahhirin ehl-i hadisten biri esbabu'l-Hadise dair bir tasnife başlamıştır; bunu eş-Şeyh İz-zü'd-Din, müteahhirinden birine, İbnu'l-Attar ise -şerhinde- İbnu'l-Cevzi'ye (7) isnad etmişlerdir. Ben Abdu'l-Ganî İbn Saîd el-Hâfız'ın bu konuda, el-Umde kadar bir tasnifte bulunduğunu zikreden birisini işittim. Hadisleri tetebbu' edenler, esbaba dair bazı şeyler çıkarabilirler. Allahü Teâlâ dilerse ben bu konuyu işlemek istiyorum.»

Konumuzla doğrudan ilgili olan ikinci mühim esere gelince : «el-Beyân ve't-Ta'rif...» adını taşıyan bu eserin ilk baskısı 1326/1908'de Haleb-Matbaatü'l-Behâ'da 2 cilt halinde yapılmıştır. Bu baskıda birçok matbaa hataları vardır. I. cildde 5 sayfa, II. cildde de 7 sayfa tutan yanlış-doğru cetvelleri de bunu gösterir.

1329-1330/1911-1912 yıllarında eserin yine Haleb'te iki cilt halinde başka bir baskısı yapılmıştır. (8)

1973'te Kahire'de Ezher Üniversitesi Usûlü'd-Din Fakültesi Hadis Profesörü Dr. Hüseyin Abdü'l-Mecîd Hâşim'in tahkik ve ta'likleriyle yeni

- (6) Bu çalışmayı yapan da Abdü'l-Azîz Sa'd et-Tühayfî'dir. Bunu bana aynı Üniversite'de İbnu'l-Cevzi'nin bir eseri üzerinde mastır tezi hazırlayan Ahmed İbn Abdillâh ez-Zehrânî Kahire'de haber vermiş ise de 1976 yılı Ağustosunda Mekke'ye gittiğimde adı geçenle irtibat kurma ve tez çalışmaları hakkında bilgi alma imkânı olmamıştır. Ekim 1977'de tekrar gittiğimde yine arzum gerçekleşmemiştir.
- (7) Biz, Ebu'l-Ferec Abdu'r-Rahmân İbnu'l-Cevzi'nin eserleri arasında bu konuya tahsis edilmiş bir eserine rastlamadığımız gibi İbnu'l-Cevzi'nin hayatı, eserleri ve hadisdeki metodu üzerinde doktora tezi hazırlayan Dr. Nurreddin Boyacılar da böyle bir esere tesadüf etmediğini belirtmiştir.
- (8) Bu eserin Vâiz M. Selim Köse tarafından iki cilt halinde Türkçe'ye tercüme edilip bundan 8-10 sene önce Sönmez Neşriyat Evi'ne basılmak üzere verildiğini öğrenmiş isek te bugüne kadar neşredilmiş olduğunu duymadık.

bir baskısı yapılmıştır. Bunda Ezher Üniversitesi Şeyhi, Prof. Dr. Abdül-Halîm Mahmûd'un 30 sayfalık bir önsözü de yer almıştır. Bu eserin iki cildi çıkmış olup henüz tamamlanmamıştır. Hecâ harflerinden «ayın»a gelmiştir. Bu tahkikli baskının I. cildinde ta'dâdımıza göre 546 aded hadis-î şerif, II. cildde ise 608 (cem'an 1154) hadis vardır ki bu sayı, eserin tamamındaki esas sayının takriben yarısı kadardır. Ayrıca Kahire baskısının bu iki cildinin Beyrut'ta 1975 senesinde ofset baskısı yapılmıştır. Tahkikli baskıda hadisler harekelenmiş, anlaşılması zor kelimeler muhakkik tarafından dipnotlarda izah edilmiş, ayrıca bazı şahıs ve kitap isimleri hakkında bilgi verilmiştir. Şam'ın ileri gelen Muhaddislerinden olan İbn Hamza el-Huseynî ed-Dimeşkî (9), asrında Suyuti'nin eseri haricinde herhangi bir eser bulunmadığını belirtmiştir.

Kahire Üniversitesi Kütüphanesinde No. 14572'de kayıtlı «*el-Beyan fi Vürûdî'l-Hadîs li's-Seyyid Kemal*» ismiyle Seyyid Kemale' izafe edilen eser, yukarıdaki eserden farklı bir kitap değildir. Kitap ismi ile müellif ismi, fişte ihtisar edilerek zikredildiği için, kitabın aslı görülmeden, başka bir kitap olduğu zannedilmektedir.

Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cemu'l-Müellifin'de (10), eserin ismini «*et-Tibyân ve't-Ta'rif fi Esbâbi Vürûdî'l-Hadîs*» şeklinde zikretmiş ise de bu isim yanlıştır. Zira eserin yazma nüshalarında (meselâ Kahire'de Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye No. 229'da kayıtlı 1 cild halindeki eksik bir yazma nüshada) olsun, yukarıda beyan edilen matbû nüshalarda olsun, ismin doğru şekli bizim kaydettiğimizdir. Kitap hakkında «*Ta'tîru'l-Müşâm*» müellifinin kullandığı «*Esbabu'l-Hadîs*» ismi de kitabın ismine muvafık değildir. Dr. Mustafa es-Sibâî'nin «*es-Sünnetu ve Mekânetühâ fi't-Teşri'i'l-İslâmî*» adlı eserinin kaynaklar kısmında kaydettiği «*Esbâbu Vürûdî'l-Hadîs*» ismi de tam değildir. Çünkü müellif, eserinin mukaddimesinde «... *Kitabı el-Beyân ve't-Ta'rif fi Esbâbi'l-Hadîs diye isimlendirdim...*» demektedir (11). Ayrıca es-Sibâî eserin müellifi olarak «*Mahmud Hamza Müftî's-Şam fi Dimeşk*» diyerek Mahmud ismini zikretmiştir ki bu isim de hatalıdır.

Ta'tîru'l-Müşâm'da İbn Hamza'nın hayatı ve eserlerinden bahsedilirken «... *O'nun eserlerinden biri de Esbâbu'l-Hadîs'tir. Bu, büyük bir eserdir ki, bunda Ebu'l-Beka el-Ukberî'nin musannefini hülâsa etmiş ve üze-*

(9) İbnu Hamza'nın biyografisi için bkz. Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cemu'l-Müellifin, I. 105-106; el-Murâdî, Silkü'd-Dürer, I. 22-24; el-Bağdâdî, Hediyetü'l-Ârifin, I. 37, İzâhu'l-Meknûn, I. 68, 120, 207; et-Tûnekî, Mu'cemu'l-Musannifin, IV. 391-393...

(10) A.g.e., I. 105-106

(11) A.g.e., Tahkikli baskı, Dâru't-Türâsi'l-Arabî, Kahire, 1973, I. 32

rine güzel bazı ilaveler yapmıştır...» (12) denilmiş, Prof. M. Tayyib Okic de buna ittibâen «... Bu kitapta bazı ilâveler yapılmak suretiyle Abu'l-Baka Al-Ukbarî'nin Al-Musanna'fı hülâsa edilmiştir.» (13) demiştir.

İbn Hamza el-Hüseynî (1054-1120/1644-1708) ise eserinin mukaddimesinde şu bilgiyi vermektedir :

«Hadis ilimlerinin en şerefli nevilerinden birisi de esbâb bilimi (sebepleri bilmek)tir. Bu konuda Ebû Hafs el-Ukberî (Ö. 387/997) bir kitap telif etmiştir. Hafız İbn Hacer (Ö. 852/1448) bu kitabın bazı kısımlarına muttali olduğunu zikretmektedir. Hafız Suyutî'nin (849-911/1445-1505) başladığı ve bablara göre tertib ettiği eserin ilk kısmı dışında -ki onda 100 kadar hadisi zikretmiş, fakat kitabı tamamlayamadan kendisini ölüm yakalamıştır- asrımızda bu babda yazılmış müstakil bir eser bulamayınca, aklıma bu konuda, talebelerin sevinecekleri bir kitap cem' etme fikri geldi. Onu heca harflerine ve bilinen metoda göre tertip ettim; ihtiyaç duyulan bazı tamamlayıcı bilgileri ve itimad edilecek tahkikatı da ilave ettim. Bu kitabı el-Beyân ve't-Ta'rîf fî Esbâbî'l-Hadîsi-ş-Şerîf diye isimlendirdim.» (14)

Görülüyor ki İbn Hamza, el-Ukberî'nin eserinden bahsettiği halde, onun el-Musannef'ini özetleyip özetlemediğini bahis mevzuu etmemiştir. Ayrıca el Ukberî'nin Ebu'l-Beka el-Ukberî (538-616) değil, Ebu Hafs el-Ukberî (Ö. 387/997) olduğunu tasrih etmiştir.

Bazı kaynaklarda «Esbâbu vürûdî'l-hadîs»le ilgili olarak Abdu'r-Rahman İbn Necm (554-634/1159-1236)'in (15) «Esbâbu'l-Hadîs» isimli bir eserinin adı geçmekte ise de (16) çeşitli kütüphane katalogları ile eserlerin durum ve yerlerini belirten -makalemizin başında işaret ettiğimiz- kitaplarda buna rastlayamadık.

(12) El-Beyân ve't-Ta'rîf..., Matbaatü'l-Behâ, Haleb, 1329, s. 1

(13) Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1959, s. 22

(14) El-Beyân ve't-Ta'rîf, Tahkikli baskı, I, Mukaddime, s. 31-32

(15) «En-Nâsîh İbnu'l-Hanbelî» diye meşhur olan Abdu'r-Rahmân İbn Necm'in hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mir'âtü'z-Zamân, VIII. 700; Şezerâtü'z-Zehab, V. 164-166; el-Kalâidü'l-Cevheriyye, s. 158; Ebû Şâme, Zeylür-Ravdateyn, Kahire, 1366, s. 160...

(16) Birkaç cild olduğu ifade edilen bu eser için bkz. İbn Receb, Kitâbu'z-Zeylî alâ Tabakâti'l-Hanâbile, Tashîh : Muhammed Hâmid el-Fakî, Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire, 1372/1952, II. 199; Hayrû'd-Dîn ez-Ziriklî, el-A'lâm, IV. 116...

Hadislerin vürûd sebeblerini bilmenin, hadis-i şerifleri anlamadaki rolü inkâr edilemez. Hal böyle olduğuna göre konunun detaylarıyla bilinmesinde büyük fayda vardır. Bu makalemizde sadece konu ile ilgili literatür üzerinde durmuş bulunuyoruz. Başka bir makalemizde de konu ile ilgili diğer hususlar üzerinde durmayı düşünüyoruz.